

Dr ALBERT VAJS
(1905—1964)

Almanah Saveza jevrejskih opština Jugoslavije po nepisanoj tradiciji objavljuje na ovom mestu napise iz pera svog dugogodišnjeg predsednika, čoveka koji je svoj celokupni rad i svu svoju ljubav posvetio jevrejskoj zajednici. Bio je to napis dra Alberta Vajsa čijeg priloga ovog puta nema, jer nema više njegovog fizičkog prisustva, ali ostale su njegove nadahnjujuće misli i njegove ideje, ostao je u nama njegov lik koji nam daje stalni podstrek na akciju i čvrstu rešenost da sačuvamo integritet zajednice i njen ugled u svakom pogledu.

U najranijoj mladosti, već u osnovnoj školi, Albert Vajs se ističe dobrim poznavanjem jevrejskih tradicija, i to svoje poznavanje prenosi na svoje vršnjake u jevrejskoj školi i u roditeljskoj kući u Zemunu. To je period do prvog svetskog rata i u toku njegovog trajanja, da bi se docnije pri procvatu jevrejskog omladinskog pokreta, u vreme kada je u omladinskom pokretu došlo do intenzivnog kulturnog i nacionalnog rada, u taj rad uključio svojom snagom svoga duha. Kao takav on ulazi u najaktivnije radnike Saveza jevrejske omladine i jevrejskih akademskih društava.

U tome radu borio se Albert Vajs za napredna shvatanja, iako je to bilo u vreme kada je u predratnoj Jugoslaviji naučni socijalizam bio proskribovan. Pored toga on proširuje svoje horizonte poznavanjem mnogih oblasti nauke i umetnosti i dobrim poznavanjem više jezika.

Društvena aktivnost i jevrejski javni rad dovode ga do visokih funkcija u Beogradu, gde je između dva rata bio angažovan u Jevrejskoj opštini, Savezu jevrejskih opština i Savezu cionista Jugoslavije. Sve svoje snage uložio je u pružanje pomoći jevrejskim izbeglicama koje su ispred nacističke nemani morale da napuste Nemačku, Čehoslovačku, Austriju ili Poljsku, tražeći sredstva za pomoć i rešenja za bolju sudbinu progonjenih. Sa istom

odlučnošću borio se protiv antisemitskih akcija bivše Jugoslavije čiji su vladajući krugovi želeli da steknu Hitlerovu milost.

Nemačka agresija protiv Jugoslavije 1941. godine zatiče ga kao rezervnog oficira bivše jugoslovenske vojske, pa je posle kratkog aprilskog rata odveden u ratno zarobljeništvo u Nemačku.

U zarobljeničkim logorima svima je bio dobro znan anti-fašistički borac dr Albert Vajs, popularni Albi. Odlučna borba protiv fašizma i za prava čoveka i pobeda u narodnooslobodilačkoj borbi bili su temelj za neumorno pregelaštvo. Forme te borbe bile su bogate i raznolike, iako se ona odvijala u ograđenom prostoru i pod nišanom neprijateljskih pušaka i mitraljeza. Lični kontakti, živa i pisana reč koja je raznim kanalima uspela da se

Na radu u Savezu jevrejskih opština Jugoslavije, 1958.

probije iz okvira koji je ogradila bodljikava žica, bila je u to vreme ubojito oružje neumornog i predanog antifašističkog borca. Predavanja, diskusioni sastanci, članci i pesme, redakcija publikacija, peticija i protestnih nota, odbrana pred nemačkim vojnim sudom, bili su samo izrazi težnje da se izbori sloboda i slomi fašizam. Časni epitet organizatora borbe protiv fašizma predstavlja priznanje danonoćnom radu u raznim forumima i organizacijama u kojima je Albijeva reč mnogo značila.

U to vreme posebno teško pogađaju sve zarobljenike krvave likvidacije Jevreja u Jugoslaviji u kojima svi oni doživljavaju tragediju svojih porodica, a to pogađa i Albija, ali ga ne slama.

U proleće 1945. godine vraća se u zemlju i svom snagom se baca na posao u Državnoj komisiji za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača u kojoj je radio do 1948. godine. Pored velikog broja stručnih radova i organizovanja pripreme materijala i drugog organizatorskog posla dr Vajs priprema jugoslovenski optužni i dokazni materijal za Nirnberški proces i niz drugih procesa protiv ratnih zločinaca u zemlji i inostranstvu. Studije i elaborati koje je pripremao stavljaju ga u red najvećih stručnjaka za novo međunarodno krivično pravo. Pored ostalog, gotovo godinu dana učestvuje na Nirnberškom procesu kao predstavnik Jugoslavije.

Svoje stručne sposobnosti razvija dalje kao naučni radnik u Institutu za međunarodnu politiku i privredu na raznim pitanjima međunarodnog prava i podizanju kadrova, a 1953. godine prelazi na Pravni fakultet u Beogradu gde predaje opštu istoriju države i prava. Tu postaje i redovni profesor univerziteta 1961. godine i stiže glas najboljeg i najpopularnijeg predavača i pedagoga, nastavnika koji ima najprisnije kontakte sa mladom generacijom. I u nastavi trećeg stupnja predaje istoriju buržoaskih kodifikacija i istoriju civilizacije. Zapaženi su njegova aktivnost u interkatedarskom i interfakultetskom radu, a pored toga i nastavnički rad u drugim školama, posebno na Visokoj školi političkih nauka u Beogradu gde održava prva predavanja iz predmeta Razvitak civilizacije. Taj novi predmet predstavlja istovremeno i nove koncepcije i pionirski rad koji je posthumno objavljen kao posebna knjiga.

Sve to nije iscrpljivalo stručni i naučni spektar Alberta Vajsa. On stiže da saraduje u Institutu društvenih nauka, Državnom sekretarijatu za inostrane poslove, Savetu za zakonodavna pitanja Vlade FNRJ, raznim komisijama za međunarodno pravo, u Savezu udruženja pravnika i Savezu udruženja boraca NOR. U svim tim svojstvima bio je na velikom broju međunarodnih kongresa i konferencija.

Pripremanje materijala za suđenje ratnom zločincu Ajhmanu, izdavanje publikacije o zločinima fašističkih okupatora protiv Jevreja u Jugoslaviji, priprema materijala za raskrinkavanje neonacističkih elemenata u SR Nemačkoj nije moglo da se zamisli bez dra Vajsa. Zato i nije bio pošteđen od napada i kleveta od strane tih reakcionarnih krugova. Međutim, ništa nije moglo da pokoleba rešenost dra Vajsa da se istrajno i dosledno bori protiv mraka i nazadnjaštva.

Jevrejska zajednica Jugoslavije i jevrejske organizacije u svetu apsorbovale su svaki atom snage dra Vajsa i na tom poslu došle su do punog izražaja snaga njegove ličnosti i njegova duboka ljubav za jevrejstvo. Od 1945. do 1948. godine bio je poslovodni potpredsednik Saveza jevrejskih opština Jugoslavije, a od

1948. godine predsednik te naše univerzalne organizacije. Posle besprimerne tragedije pod fašizmom trebalo je zajednicu podići i u njoj organizovati sve vidove aktivnosti, a istovremeno organizovati i rad u jevrejskim opštinama i uspostaviti kontakte sa jevrejskim organizacijama u svetu i obaveštavati ih o razvoju socijalističke Jugoslavije i slobodi koju u njoj uživa jevrejska zajednica. U tom poslu Albert Vajs požnjeo je mnogo uspeha i postigao sjajne rezultate. U uslovima nacionalne i verske slobode i ravnopravnosti i antifašističke orijentacije, Albert Vajs je mogao u punoj meri da pokaže ličnu emocionalnu povezanost sa jevrejskom zajednicom iz koje je ponikao, čiji je organski deo bio i čije je probleme shvatao i osećao. Zahvaljujući tome, uprkos tragičnom bilansu nacističkog perioda, u obnovljenim opštinama i obnovljenom Savezu organizuju se kulturni i vaspitni rad i socijalno-humanitarne institucije. Jugoslovenski Jevreji zahvaljuju Albiju i njegovim saradnicima u svim krajevima zemlje što je jedinstvena organizacija zajednice pružila utehu i nadu, pa i ublažila bol i omogućila uključivanje u svakodnevni život.

U tom periodu ispunjen je i dug pieteta prema žrtvama fašizma, podignut je veliki broj spomenika i palim borcima i žrtvama nacizma kao simbol uspomene i večne opomene.

Izložbe, publicistička delatnost, predavanja i razne druge forme rada među odraslima i omladinom predstavljali su samo delić velikog bogatstva u idejama i inicijativama koje je Albi unosio u rad Saveza i opština. Posebnu pažnju posvetio je omladini i njenom uključivanju u razna tela i njenom osposobljavanju da preuzme časne obaveze od starije generacije.

Ugled naše zajednice u međunarodnim jevrejskim organizacijama, velika angažovanost dra Vajsa u saradnji sa Jointom, Stalnom konferencijom evropskih jevrejskih zajednica, srdačna saradnja sa udruženjima jugoslovenskih Jevreja u Izraelu i SAD, bezbrojni lični kontakti i prepiska itd. itd., sve je to samo nabranje iza koga se krije duboki mislilac i veliki borac naše zajednice.

Ono što je teško rečima opisati, a što predstavlja posebnu karakteristiku našeg Albija, to je njegov duboki humanizam i veliko druželjublje. Nikad nije žalio truda i iznalazio je argumente koji su u prvi plan stavljali slobodu i ugled čoveka. Uvek se sa velikim strpljenjem i razumevanjem unosio kako u najveće tako i u najmanje brige svakoga ko bi mu se obraćao. I pronalazio je uvek pravu i blagu i toplu reč.

Ostao nam je amanet da Albijevo delo nastavimo.